

γράφματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

και τέχνες

- **Γιώργος Αράγης,**
Τάσεις στη νεότερη διηγηματογραφία μας
- **Χριστόφορος Μηλιώνης,**
Γιώργος Αράγης
- **Αλέξ. Αργυρίου,**
Η κριτική και ο κριτικός Γιώργος Αράγης
- **Λουκάς Κούσουλας,**
Μακρουγιάννης
- **Βαγγέλης Αθανασόπουλος,**
*Το πλεονέκτημα των πολλαπλών
ερμηνευτικών προσεγγίσεων*
- **Γιάννης Παπακώστας,**
*Πρώτες προσπάθειες συγκέντρωσης παραμυθιών.
Η περίπτωση του Νικολάου Πολίτη*
- **Jacques Bouchard,**
Η «ποίηση» του Ανδρέα Εμπειρικού
- **Βαγγέλης Χατζηβασιλείου,**
Στις απαρχές του ελληνικού υπερρεαλισμού
- **Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη,**
Για τον Εμίλ Ζολά

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

Περιοδική έκδοση τέχνης, κριτικής
και κοινωνικού προβληματισμού

Εκδότης: Παν. Γ. Σοκόλης
Σπ. Τρικούπη 3-5
Αθήνα, 106 83
τηλ. 3805520, 3822732

Διεύθυνση: Κ. Γ. Παπαγεωργίου

Συντακτική επιτροπή:
Αλέξ. Αργυρίου
Χριστόφορος Μηλιώνης
Σπύρος Τσακνιάς

Συνεργασίες, έντυπα,
Κ. Γ. Παπαγεωργίου
Κερασούντος 8
Αθήνα, 115 28

Φωτοστοιχειοθεσία:
Π. Σοκόλης & Σια Ε.Ε.
Σπ. Τρικούπη 3-5, Αθήνα
Τηλ.: 3822732

Εκτύπωση:
Χ. Ζαχαρόπουλος & Σια Ο.Ε.
Κύπρου και Ύδρας, Καλλιθέα

Τιμή τεύχους: 1.000 δραχ.
Ετήσια συνδρομή: 4.000 δραχ.

Εξωτερικού:
Ετήσια: 6.000 δραχ.
Για φοιτητές-μαθητές:
Ετήσια: 2.500 δραχ.

Εμβάσματα, επιταγές,
Παν. Σοκόλης
Σπ. Τρικούπη 3-5
Αθήνα, 106 83

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ:
Παν. Σοκόλης
Σπ. Τρικούπη 3-5
τηλ. 3805520, 3822732

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:
Ανθούλα Πουλουκτσή
Λασάνη 9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λουκάς Κούσουλας, <i>Μακρουγιάννης</i>	1
Jacques Bouchard, <i>Η «ποίηση» του Ανδρέα Εμπειρίκου</i>	9
Διονύσης Σέρρας, <i>Στο καταφύγιο του Ν. Καρούζου (ποίηση)</i>	12
Βαγγέλης Χατζηθασιλίου, <i>Στις απαρχές του ελληνικού υπερρεαλισμού</i>	13
Αναστάσης Βιστωνίτης, <i>Μετά την επιστροφή</i>	16
Χριστόφορος Μηλιώνης, <i>Γιώργος Αράγης</i>	20
Αλέξ. Αργυρίου, <i>Η κριτική και ο κριτικός</i>	21
Γιώργος Αράγης, <i>Τάσεις στη νεότερη διηγηματογραφία μας</i>	25
Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη, <i>Ο Εμίλ Ζολά και η συνεργασία του με τον Αγγελιαφόρο της Ευρώπης της Αγίας Πετρού πολης</i>	32
Γιάννης Κ. Μπαστιάς, <i>Τα Ελληνικά Γράμματα του Κωστή Μπαστιά</i>	36
Αλέξης Β. Σταυράτης, <i>Όταν και Ουλές (ποιήματα)</i>	38
Μικρή Γαλλική Ανθολογία Θανάτου (Επιλογή-απόδοση Γιάννη Βαρδέρη)	39
Βαγγέλης Αθανασόπουλος, <i>Το πλεονέκτημα των πολλαπλών ερμηνευτικών προσεγγίσεων</i>	42
Γιάννης Παπακώστας, <i>Πρώτες προσπάθειες συγκέντρωσης παραμυθίων. Η περίπτωση του Νικολάου Πολίτη</i>	45

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Άλκηστις Σουλογιάννη: <i>Κικής Δημουλά, Ηερμηνεία της λήθης</i>	18
Γιώργος Βέης: <i>Δημήτρη Νόλλα, Ο άνθρωπος που ξεχάστηκε</i>	40
Δάφνη Χρ. Θεοδώρου: <i>Νίκου Ζωρογιαννίδη, Εγώ, ο υποουρ- γός σου</i>	41

πάνω από 30 χρόνια. Αφορμή στάθηκε η συνεργασία μας στο περιοδικό *Ενδοχώρα* στις αρχές της δεκαετίας του '60 – ένα περιοδικό που με τα κείμενά του, αλλά και τον θαρραλέο έλεγχο που ασκούσε, είχε κατορθώσει να γίνει υπολογίσιμο και στην πρωτεύουσα, παρ' όλο που τα περισσότερα μέλη της Εκδοτικής του Ομάδας και οι πιο πολλοί συνεργάτες της ήταν ακόμη άγνωστοι στη λογοτεχνική πιάτσα.

Η δεκαετία του '60 ήταν εξάλλου, όπως ξέρετε, μια περίοδος που ο τόπος μας ξυπνούσε από τον πολιτικό λήθαργο και υπόσχονταν μια 'Ανοιξη που –κατά τον κοινό τόπο– πήγε χαμένη. Με τον Αράγη και άλλους φίλους δρυσκόμασταν τότε συχνά στην Αθήνα, ιδίως μετά το 1965. Οι παραλίες του Πόρτο-Ράφτη (σχεδόν ερημικές ακόμη), η ταβέρνα του «Σαμπάνη» στην πλατεία Καραμανλάκη, ο κινηματογράφος ΑΡΤ στον Άγιο Λουκά, ήταν οι συνηθισμένοι μας χώροι. Και η λογοτεχνία, τα έργα (και οι ημέρες) των υπαξιουσών, τα πρωτοποριακά έργα του κινηματογράφου

και του θεάτρου (κυρίως του Κουν), οι κοινοί μας τόποι, γύρω από τους οποίους περιστρέφονταν οι συζητήσεις μας, στις οποίες ο Αράγης διακρίνονταν για τη διαλεκτική –και συχνά αδιάλλακτη– στάση του. Και βέβαια τα πολιτικά πράγματα που τότε πυρολούσαν τους δρόμους της Αθήνας. Ήμασταν τα παιδιά της Κατοχής και του Εμφυλίου και είχαμε σηκώσει ένα βαρύ φορτίο δυστυχίας, για το οποίο την ευθύνη την είχαν αυτοί που διαχειρίζονταν τότε τα πράγματα, τα πολιτικά και τα πνευματικά. Αυτό μας έδινε το δικαίωμα να είμαστε άτεγκτοι στην κριτική μας και αυτό –όσο θυμάμαι– ήταν το κοινό συμπέρασμα. Θυμάμαι ακόμη πως ήταν ο Γιώργος Αράγης που ήρθε στο σπίτι μου, στο Ν. Ηράκλειο, από το Γουδί, την ημέρα της 21ης Απριλίου.

Είχα λοιπόν τις ευκαιρίες και τη δυνατότητα να γνωρίσω καλά τη σκέψη του και τη δουλειά του –κι εκείνος τη δική μου. Καμιά φορά μάλιστα είχα την εντύπωση ότι μέσα από τα κείμενά μας συνεχιζόταν

κάποιος διάλογος που κάποτε είχαμε ξεκινήσει. Και πρέπει να προσθέσω –αν αυτό έχει γενικότερη σημασία για τις σχέσεις λογοτεχνίας και κριτικής– πως όσο καλύτερα γνώριζα τη δική του δουλειά, τόσο πιο πολύ ανακάλυπτα τη δική μου.

Θα ήθελα επίσης, συντομοτάτα, να πω ότι την κριτική του τη χαρακτηρίζει η λεπτολόγος διερεύνηση των κειμένων, η εμμονή στη διασάφηση των εννοιών και των όρων, η απαίτηση για τεκμηρίωση και η απόλυτη συνέπεια στις απόψεις του. Οι ιδιότητες αυτές συνοδεύονται από επαρκή ενημέρωση στα θέματα της Θεωρίας της Λογοτεχνίας, αλλά και από οξύ αισθητήριο που του επιτρέπει να αξιολογεί με ασφάλεια τη λογοτεχνικότητα των κειμένων – πράγμα που συνήθως αποφεύγουν οι ακαδημαϊκοί κριτικοί μας. Σ' αυτά ως προσθέσουμε την απεριφραστη ειλικρίνειά του και το αδέκαστο στις κρίσεις του.

Αλλά γι' αυτά θα σας μιλήσει πιο έγκυρα, ως ειδικός, ο κ. Αλέκος Αργυρίου.

Η κριτική και ο κριτικός

Του Αλέξ. Αργυρίου

Να μιλήσει ένας κριτικός για ένα κριτικό μοιάζει πιο δύσκολο παρά ένας Αλεξανδρινός για Αλεξανδρινό. Κι εδώ που τα λέμε, το ίδιο ισχύει για ένα φιλόλογο από ένα φιλόλογο και ας υποτίθεται ότι πρόκειται για επιστήμονες, οι οποίοι εργάζονται, υποτίθεται στο διαλεγόμενο πεδίο της επιστήμης τους. Αλλά μήπως τάχα και ο χώρος των θετικών επιστημών δεν έχει πεδία αμφισβητούμενα; Δεν χρειάζεται να επικαλεστώ την πείρα μου για το θέμα, τη στιγμή που άσκησα μια ζωή εφημερίσματα μαθηματικά. Αυτά προκαταρκτικά ως δείγματα απόρριψης της κάθε λογής αυθεντίας. Όμως για να μην κουραζόμαστε θα περιοριστώ στο αρχικό μου ερώτημα.

Αν ο φιλόλογος μπορεί να επικαλεστεί τις σπουδές του και τα διπλώματά του, προκειμένου να μιλήσει για ένα έργο λογοτεχνίας, ο κριτικός δεν έχει να επικαλεστεί *αδιαφιλονίκητα* εφόδια. Είναι σχεδόν ένας αυτοδιορισμένος κριτής των άλλων –αυτό ισχυρίζονται οι επικριτές του, συνήθως θιγόμενοι ποιητές και πεζογράφοι–

να προσθέσουμε και τους φιλόλογους; Και η άποψη αυτή φαίνεται λογικά εξαγόμενη: Με ποιο δικαίωμα ένας *αδιόριστος* κριτής αποφαίνεται για την αξία ενός λογοτέχνη; Μια απορία που μοιάζει εύλογη. Ένας ποιητής, ένας πεζογράφος, ένας θεατρικός συγγραφέας, εκδίδουν ένα έργο που το έβγαλαν με «καιρό και κόπο», καθώς έλεγε ο Σολωμός, ενώ ένας κριτικός δημοσιεύει τις απόψεις του και την αξιολόγησή του, σε μια στήλη εφημερίδας ή περιοδικού. Ο κόπος του ποιητή φαίνεται να μην αντιστοιχεί με τον κόπο του κριτικού. Και ο αναγνώστης που διαβάσει διαδοχικά τα ποιήματα του ποιητή, και έπειτα την κριτική (περί αυτών) του κριτικού, αν μετράει τον κόπο του ενός και τον κόπο του άλλου, φυσικό είναι να τάσσεται με το μέρος του ποιητή, αφού αυτός μοιάζει να κουράστηκε περισσότερο. Φυσικό είναι. Είναι όμως και λογικά εξαγόμενο;

Αν όμως θέλουμε να μιλάμε με λογικές κατηγορίες, πρέπει να πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά και από τις αφετηρίες τους. Ας

αρχίσουμε λοιπόν με ένα ερώτημα που δείχνει «ρητορικό»: Ο ποιητής ή ο πεζογράφος όταν ξεκινάνε δεν είναι «αυτοδιοριζόμενοι» ποιητές ή πεζογράφοι; Πότε έχουν αποδείξει την ιδιότητα που επικαλούνται; Όλοι όσοι γράφουν ποιήματα ή πεζογραφήματα είναι πράγματι ποιητές ή και πεζογράφοι; Και ποιος θα το κρίνει; Η εύκολη απάντηση, είναι: *το αναγνωστικό κοινό*. Πράγμα που συνεπάγεται ότι προκειμένου να αξιολογήσουμε ένα πεζογράφο –παίρνω την εύκολη περίπτωση, διότι ο ποιητής είναι πολύπλοκη υπόθεση– θα λάβουμε υπ' όψη το ποιος πούλησε περισσότερα αντίτυπα. Και για να προχωρήσουμε το θέμα, θα έχουμε ένα κατάλογο όχι πρώτου και δεύτερου πεζογράφου, αλλά πρώτου και δεύτερου πεζογραφήματος, με αποτέλεσμα η αξιολόγηση των πεζογράφων να ανεβοκατεβαίνει ανάλογα με την εκδοτική επικαιρότητα. Τώρα μάλιστα που έχουμε και την τηλεόραση με τις ακροαματικότητες, σκεφθείτε που οδηγούμαστε

με τέτοιο κριτήριο. Στον παραλογισμό. Διότι τότε κρίνεται η αξία ενός συγγραφέα από την αποδοχή του από αγνώστους. Και αν υποθέσουμε ότι η κρίση των πολλών αγνώστων είναι η σωστή, ας αναρωτηθούμε αν έτσι έχει προκύψει η αξιολόγηση της περασμένης λογοτεχνίας. Έτσι δηλαδή κρίθηκε η αξία των Ομηρικών επών, του Αισχύλου, του Σαίξπηρ, του Γκαίτε, και για να έρθουμε πιο κοντά: του Σολωμού, του Κάλδου, του Παλαμά, του Σικελιανού, του Βάρναλη, του Καζαντζάκη, για να σταματήσω εδώ – πονηρά – μια και μας προκύπτει εδώ, με το κριτήριο των πολλών – εδώ ξένων – ο Καζαντζάκης σημαντικότερος από τον Σικελιανό.

Αρκετά μάκρυνε ο πρόλογος που μάλλον απευθύνεται σε ανίδεους και χορτάτους, όπως τους έκρινε ο Σεφέρης προ χρόνων. Θέλω όμως τώρα που μπαίνουμε στα βαθιά νερά να μαρτυρήσω ότι η άρνηση της αξίας και της σημασίας της κριτικής των ειδικών είναι άποψη αστόχαστη, ενώ έχει λόγο: η άρνηση ενός συγκεκριμένου κριτικού. Δηλαδή δικαιούται κανείς να μιλάει για καλούς και για κακούς κριτικούς όπως και για καλούς και κακούς πεζογράφους. Όπως λοιπόν υπάρχει πρόβλημα να βρούμε τους καλούς πεζογράφους, υπάρχει το πρόβλημα να βρούμε τους καλούς κριτικούς. Το πρόβλημα υπάρχει αλλά η λύση του απόκειται «εν γούνασι θεών», όπως θα έλεγαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι – αν είμαστε πράγματι απόγονοί τους.

Μια όμως που το ρίξαμε στην αλφαβήτα, ας ρωτήσουμε πως βγαίνει κάποιος ως κριτικός. Και επειδή υπάρχουν λογίων λογίων κριτικοί, θα μιλήσω για μια περίπτωση που δεν τη θεωρώ μοναδική. Αρχίζει κανείς ως αναγνώστης έργων λογοτεχνίας, και σε κάποιους αυτό το είδος τέχνης τους πάει, όπως σε άλλους η μουσική, ή η ζωγραφική, ή – γιατί όχι – το πάσκετ. Αυτή όμως η «ροπή» – ας την ονομάσω έτσι – προς τη λογοτεχνία, μετασχηματίζεται, σιγά σιγά και ανεπαίσθητα, σε *φανατική αναγνωστική μανία*. Η λογοτεχνία παίρνει τον χαρακτήρα της *απόλαυσης* και καταλήγει σε *στάση ζωής*.

Συγχρόνως ο φανατικός για γράμματα αναγνώστης διαβάζει και θεωρητικούς και κριτικούς λόγους για τα λογοτεχνικά έργα, με συνέπεια να αρχίζει διάλογο με άλλες κρίσεις και αξιολογήσεις. Ένας διάλογος που γίνεται *ατέρμων* και μεταβάλλει τον αναγνώστη σε «άνθρωπο των γραμμάτων», δηλαδή σε καλαμαρά και χαρτοφύλακα ποικίλων εντύπων: φυλλαδίων, βιβλίων και συναφών. Σας φαίνεται περιεργό που αυτός ο *παράξενος* και *προβληματικός*

Ο Αλέξ. Αγουρίου

αναγνώστης κάποτε αισθάνεται την ανάγκη να ανακοινώσει τις αντιδράσεις του από τα διαβάσματά του; Να, κάπως έτσι γεννιέται ο κριτικός, ή έστω *ένα είδος του*. Είναι ο άνθρωπος που διαβάζοντας ένα μυθιστόρημα, αίφνης, δεν λέει απλώς: μου άρεσε ή δεν μου άρεσε – είναι και αυτή η απλή έκφραση γνώμης: κριτική – αλλά σκαρώνει ένα δίκτυο συλλογισμών με τους οποίους επιχειρεί να εξηγήσει *γιατί* κάποιο έργο του άρεσε ή δεν του άρεσε.

Η κρίση του κριτικού δεν συνεπάγεται ότι αποδίδει την αλήθεια – να την πω – ενός έργου. Και η αξία του δεν εξαρτάται από τις εύστοχες κρίσεις του, αλλά κυρίως από τον επαγωγικό τρόπο που μας διδάσκει για να διαβάζουμε τη λογοτεχνία. Ωστόσο – κρίνοντας από απόσταση ιστορίας – ισχυρίζομαι ότι αν ένας κριτικός έχει πέσει σε λιγότερα λάθη στην αξιολόγηση που δικαιώνεται από τον χρόνο, τη διαχρονική – που λέμε – αξία των έργων της λογοτεχνίας, νομίζω ότι ο κριτικός αυτός, εκτός από σοφός και επαρκής αναγνώστης της λογοτεχνίας, είναι και *ευαίσθητος* απέναντι στο λογοτεχνικό φαινό-

μενο, στην επισήμανση της «λογοτεχνικότητας» του κειμένου που έλεγε ο Ρόμαν Γιάκομπσον. Αυτό που αλλιώς λέγεται σήμερα κατά κόρον: *αναγνώριση* της δομής του λογοτεχνικού ιδιώματος. Για να γίνει συγκεκριμένος με παραδείγματα.

Δεν αμφισβητώ την κριτική ικανότητα του Αιμ. Χουρμούζιου, τη συλλογιστική του, η οποία έχει «εσωτερική συνέπεια» όπως λέμε στα μαθηματικά, αμφισβητώ όμως την ευαισθησία του, επειδή του βρίσκω «σωρεία λαθών» στην κρίση του για σύγχρονους ποιητές. Αυτή η κρίση μου για τις αστοχίες του Χουρμούζιου, μπορεί δέβαια και να σημαίνει απλώς το ασύμβατο των μεταξύ μας αισθητικών κρίσεων, που μας πάει αλλού. Γενικώς πάντως ισχυρίζομαι για να μην παρεξηγηθεί η θέση μου ότι δεν πιστεύω ότι υπάρχει αντικειμενική κρίση στη λογοτεχνία – αν και αμφισβητώ τη δυνατότητα αντικειμενικής κρίσεως σε όποια περιοχή του πνεύματος. Όμως υπάρχουν κρίσεις που μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικές, όταν συμφωνούν με το άθροισμα των δικαιωμένων κρίσεων. Εμπειρική απόδειξη. Όπως συμβαίνει με

Ο Γιώργος Αράγης

τις ηθικές κρίσεις.

Ξέρω εδώ την ένσταση που θα μου λεχθεί. Δεν υπάρχουν διαχρονικά κρίσεις για συγγραφείς και έργα που οι επαρκείς κριτικοί διχάζονται; Βεβαίως, και αυτό ισχύει διότι στα θέματα που επηρεάζονται από *ιδέες, αισθητικές αντιλήψεις*, οι κρίσεις εξαρτώνται από τη συμμετοχή μας στο ένα ή στο άλλο πεδίο ιδεών. Άλλη μια απόδειξη της υποκειμενικότητας των κρίσεων. Κοιταγμένο το θέμα των διαφοροποιήσεων αξιολογών κριτικών και φιλόλογων ως προς την αξιολόγηση ενός συγγραφέα και/ή ενός έργου, το θέμα νομίζω καλύπτεται από τη θεωρία της *πολυσημίας/και της αμφισημίας* ενός πολυδύναμου έργου.

Είναι αυτό που λέμε ότι ένα «υψηλής ποιότητας έργο» είναι «ανοιχτό» σε σημασίες, πολύ πιο ανοιχτό ακόμη και από τις εξηγήσεις που μας δίνει ο ίδιος ο δημιουργός του. Έχει σωστά υποστηριχθεί ότι η ερμηνεία του συγγραφέα δεν μας δεσμεύει, όσο κι αν όπως είπε κάποτε ο Παλαμάς: «όσα ξέρει ο νοικοκύρης δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος». Ναι όσα ξέρει, αλλά επί ποίου

πεδίου; Του πεδίου της γένεσης; έστω ναι. Όχι όμως επί του «πεδίου της ερμηνείας» για τον τρίτο – που είναι πάντοτε μοναδικός –, και του «πεδίου της αξίας» – πάλι για κάθε τρίτο και μοναδικό, ο οποίος θα κάνει τις εκτιμήσεις του, πάντοτε προς ίδιον λογαριασμό. Θέλω να πω ότι ο κάθε επαρκής αναγνώστης έχει δικαίωμα στην προσωπική του κρίση. Διευκρινίζω όμως: ο επαρκής αναγνώστης, ο φανατικός αναγνώστης και όχι ο τυχαίος, που έχει διαβάσει στη ζωή του συνολικά δέκα βιβλία, και μπορεί η ανάγνωσή του να βρίσκεται έξω από την περιφέρεια του έργου, και είναι «ασύμβατη» με αυτό καθεαυτό. Διότι οι αναγνώσεις ενός έργου δεν είναι «άπειρες». Εδώ χωράει και το ότι: όπως έχουμε παραλογεχνία, έχουμε και παρακριτική, της οποίας κάποιες εποχές πυκνώνουν οι παρουσίες.

Δεδομένης της ποικιλίας και της νομιμότητας των διαφορετικών προσεγγίσεων των έργων λογοτεχνίας, με ποια έννοια υπάρχει διάλογος κριτικού με κριτικό; Πιστεύοντας ότι κάθε αξιόλογος και αξιόπιστος κριτικός – που εργάζεται κάτω από

ένα πλέγμα αρχών, θεωριών και αντιλήψεων, οι οποίες του καθορίζουν ένα ιδεολογικό μόρφωμα με εσωτερική συνέπεια – αποτελεί μια οντότητα αραγή, και δεν παίζω με τις λέξεις. Ο κόσμος του, αν έχει γνωρίσει πολλά άσπερα και νόες ανθρώπων, και πολλά σκεφθεί, είναι συμπαγής. Πώς λοιπόν επικοινωνείς με τον κλειστό κόσμο του. Είναι όμως τόσο κλειστός ο κόσμος ενός κριτικού που έχει καταστρώσει το σύστημά του; Θα ήταν όμως έτσι και εφ' όσον η στάση του κριτικού απέναντι σε ένα συγγραφέα:

αποφασίζεται με λογικές κατηγορίες και όχι με την εναισθησία, τον αστάθμητο αυτόν παράγοντα που πιστεύω ότι είναι εκείνος ο οποίος τελικά έχει τον «κρίσιμο λόγο».

Για τα δικά μου μέτρα – και δεν έχω άλλα – ο κριτικός Γιώργος Αράγης – τον οποίο είχα κατά νουν σκιαγραφώντας το είδος στο οποίο σταθμίζω ότι ανήκει – είναι ένας από τους νεότερους μου κριτικούς που με ενδιαφέρει. Λέω νεότερους μου. Αλλάζουμε δηλαδή γενιά/εμπειρίες, και ας αμφισβητεί τον όρο ο ίδιος. Σωστά τον αμφισβητεί από την αλόγιστη χρήση του που για κάποιους πάει να γίνει αξιολογικό κριτήριο και εφόδιο προβολής.

Ας πω λοιπόν άλλη μια φορά ότι ο όρος έχει αποκλειστικά – όταν τον χρησιμοποιώ – *χρονική διάσταση*. Ορίζει *συνηλικιώτες* – όπως το είπε ο ιστορικός Σπύρος Ασδραχάς – οι οποίοι έζησαν, στα χρόνια που τους διαμόρφωσαν, κάποια κοινά – λίγο ή πολύ – *κοινωνικά και αισθητικά* – τονίζω το: *αισθητικά* – συμφραζόμενα. Στα οποία όμως, συμπεριλαμβάνονται τα *μεταβλητά* στοιχεία με τα *σταθερά* από τις επιλογές των οποίων πολλά κρίνονται. Οι προσλαμβάνουσες παραστάσεις των δυο διαδοχικών γενεών, έχουν, κάποτε, συγγενή σημεία επαφής. Πάει να πει ότι οι μεταβολές από γενιά σε κοντινή γενιά δεν συνιστούν ένα ολοκληρωτικά διάφορο ορίζοντα είτε κοινωνικό είτε αισθητικό. Εξου και ο διάλογος «γενιάς με γενιά» είναι δυνατός. Και πάντως ας μην ξεχνάμε: ότι μιλάμε για *μέσους όρους*. Οι εξαιρέσεις μένουν στον διάδρομο.

Ωστόσο συμφωνώ με τον Αράγη, πως όταν/και εφ' όσον ο όρος χρησιμοποιείται πρέπει να ορίζουμε το περιεχόμενό του. Έτσι όμως που το πήγα με αυτό το φαινομενικά απλό θέμα, έδωσα ήδη το πρώτο συγκεκριμένο στοιχείο της κριτικής αντίληψης του Γιώργου Αράγη. Την σημασία που αποδίδει στη σαφήνεια του κριτικού λόγου και τον ορισμό του χώρου όπου αναπτύσσ

